

Vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen, masennusoireilu ja koulutuksen keskeytymisen riski

Saana Aittakumpu

Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma

Artikkelimuotoinen

Kevätlukukausi 2024

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Aittakumpu, Saana. 2024. Vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen, masennusoireilu ja koulutuksen keskeytymisen riski. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 43 sivua.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin nuorten kokemien vertaissuhteiden ongelmien kehittymistä 6. luokalta 9. luokalle, vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteyttä masennusoireiluun toisen asteen opintojen alussa sekä masennusoireilun yhteyttä toisen asteen opintojen keskeytymisen riskiin. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä ymmärrystä vertaissuhteiden ongelmien kehittymisestä sekä ilmiöiden välisistä yhteyksistä, jotta voitaisiin tukea nuorten hyvinvointia ja ehkäistä koulutuksen keskeytymistä. Aineisto kerättiin osana Alkuportaat- sekä Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin -hankkeita aikavälillä 2012–2019 ja se koostui 751–1462 tutkittavasta. Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena käyttäen analyysimenetelminä toistomittausten varianssianalyysia sekä ristiintaulukointia.

Vertaissuhteiden ongelmat kehittyivät molemmilla sukupuolilla samansuuntaisesti kasvaen vähän tarkastellulla aikavälillä. Merkittävää masennusoireilua toisen asteen alussa kokevilla tytöillä vertaissuhteiden ongelmat saivat korkeampia arvoja ja pojilla vertaissuhteiden ongelmat kasvoivat eniten tarkastellulla aikavälillä verrattuna kohtalaisesti, lievästi tai ei lainkaan masennusoireileviin. Masennusoireilu toisen asteen opintojen alussa ennusti kasvanutta koulutuksen keskeytymisen riskiä tytöillä, mutta ei pojilla.

Tämän tutkimuksen perusteella nuoren kaveritaitojen tukeminen voi olla psyykkisen hyvinvoinnin kannalta erityisen hyödyllistä niille nuorille, joilla ongelmat vertaissuhteissa ovat voimakkaita tai kasvavia. Nuorten psyykkisen hyvinvoinnin tukemisessa on myös huomioitava, että tytöillä masennusoireilu voi heijastua myös koulutuksen keskeytymisen riskiin.

Asiasanat: vertaissuhteiden ongelmat, masennus, toisen asteen koulutuksen keskeytymisriski

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteys masennusoireiluun ..	5
1.2 Masennusoireilun yhteys koulutuksen keskeytymisen riskiin.....	9
1.3 Koulusiirtymät peruskoulun aikana sekä toiselle asteelle siirryttäessä	12
1.4 Tutkimuskysymykset	13
2 TUTKIMUSMENETELMÄT	14
2.1 Aineiston kuvaus	14
2.2 Tutkimuksessa käytetyt mittarit ja muuttujat	16
2.3 Aineiston analyysi.....	18
2.4 Eettiset ratkaisut.....	20
3 TULOKSET	21
3.1 Vertaissuhteiden ongelmien kehitys	21
3.2 Vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteys masennusoireiluun	22
3.3 Masennusoireilun yhteys koulutuksen keskeytymisen riskiin.....	26
4 POHDINTA	27
4.1 Tulosten tarkastelu	27
4.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimushaasteet.....	30
LÄHTEET	33
LIITTEET	43

1 JOHDANTO

Suomessa lasten ja nuorten kokemat mielenterveyden ongelmat ovat lisääntyneet viime vuosina (Valtion nuorisoneuvosto, 2023). Viimeisimmän kouluterveyskyselyn mukaan vähintään kaksi viikkoa kestänyttä masennusoireilua kuvasi kokeneensa neljännes perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista (26 %) sekä yli viidesosa lukiolaisista (24 %) ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista (22 %), kun vuonna 2019 vastaavaa koki vain noin 18 % 8.-9. luokkalaisista sekä lukiolaisista ja noin 15 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2024). Mielialaoireilun lisääntyminen aiheuttaa huolta, sillä mielenterveys on yksi kansallisesti merkittävimmistä terveyshaasteista (Vorma ym., 2020). Nuoren kehitysvaiheeseen kuuluu voimakasta kypsymistä ja muutoksia sosiaalisissa suhteissa vertaissuhteiden korostuessa perhesuhteiden rinnalla ja koulupolun siirtymien aikana (Kiuru, 2023).

Kokemukset vertaissuhteissa heijastuvat nuoren hyvinvointiin ja koulutukseen: hyväksytyksi tuleminen lisää nuoren hyvinvointia ja on yhteydessä parempiin oppimistuloksiin ja koulutukseen sitoutumiseen, kun taas kiusatuksi tai hyljeksytyksi tuleminen lisää ongelmakäyttäytymisen, hyvinvoinnin ongelmien ja koulutuksen keskeytymisen riskiä (Kiuru, 2023). Vertaisilta saadun tuen onkin havaittu vähentävän koulupinnaamista toisella asteella sekä lisäävän todennäköisyyttä valmistua normatiivisessa ajassa (Virtanen ym., 2022). Vertaissuhteiden ongelmat, kuten hylätyksi tuleminen tai toimimattomat vertaissuhteet, voivat myös olla yhteydessä myöhempään masennusoireiluun (Adedeji ym., 2022; Boutin ym., 2020; Funkhouser ym., 2022; LoParo ym., 2023).

Nuoren kehityksessä ja hyvinvoinnissa eri osa-alueet heijastuvat toisiinsa: esimerkiksi ongelmat koulussa voivat toimia niin masennusoireilun ennakkoivana tekijänä kuin sen seurauksenakin (World Health Organization, 2023). Nuoruusiässä koulutusvalintojen tekeminen ja koulusiirtymien onnistuminen ovat kehityksen kannalta keskeisiä tapahtumia, ja onnistuessaan ne tukevat työelämään siirtymistä sekä yhteiskuntaan sopeutumista (Kiuru, 2023). Opintojen keskeytyminen puolestaan voi vaikeuttaa onnistunutta siirtymää työelämään ja

lisää riskiä moniin kielteisiin tapahtumakulkuihin, kuten syrjäytymiseen, taloudellisiin vaikeuksiin, heikompaan terveyteen ja rikollisuuteen (Kiuru, 2023; Lansford ym., 2016; Rumberger, 2011).

Koulutuksen keskeyttämistä voidaan kuvata prosessina, joka kehittyy pitkällä aikavälillä ja ilmenee esimerkiksi haasteina sosiaalisissa suhteissa, koulu-menestyksessä tai itsetunnossa ja johtaa lopulta koulutuksen keskeyttämiseen (Rumberger, 2011). Koulutuksen keskeyttämisen riskiä voivatkin lisätä erilaiset tekijät niin yksilön, koulun, perheen kuin ympäröivän yhteisönkin tasolla (De Witte ym., 2013; Paksi ym., 2023; Rumberger, 2011). Myös psyykkisellä hyvinvoinnilla on merkitystä koulutuksen kannalta: psyykkistä pahoinvointia kokevat nuoret raportoivat enemmän koulutuksen keskeyttämisaikomuksia toisen asteen opinnoissa kuin muut vertaiset (Parviainen ym., 2020).

Aiemmissä tutkimuksissa on puutteita vertaissuhteiden ongelmien ja psyykkisten häiriöiden välisten ajallisten yhteyksien tai kehittymisen tarkastelussa (Rappaport ym., 2021). Tässä tutkimuksessa pyritään lisäämään tietoa tarkastelemalla vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteyttä myöhempään masennusoireiluun. Lisäksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, ennustaako nuoren masennusoireilu myöhempää koulutuksen keskeyttämisen riskiä. Tutkimuksen avulla voidaan lisätä ymmärrystä koulutuksen keskeyttämisen prosessista.

1.1 Vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteys masennusoireiluun

Vertaissuhteiden ongelmat. Vertaissuhteissa esiintyviä ongelmia voivat olla esimerkiksi vertaissuhteissa koettu väkivalta, kuten kiusaaminen, hylätyksi tuleminen kokemukset (Morneau-Vaillancourt ym., 2021), sosiaalinen vetäytyminen, aggressiivisuus tai vähentynyt prososiaalinen käytös vertaisia kohtaan (Rappaport ym., 2021). Tässä tutkimuksessa vertaissuhteiden ongelmia on mitattu Strengths and Difficulties (SDQ) -testillä, jossa mitataan esimerkiksi yksinäisyyden kokemusta sekä kiusaamisen kohteeksi joutumista (Goodman, 1997).

SDQ-testillä mitattuja vertaissuhteiden ongelmia voidaan pitää sisänpäin suuntautuvana oireiluna (Caci ym., 2015), ja testissä mitataankin erikseen ulospäin suuntautuvia käytösongelmia, kuten toisten lasten kiusaamista tai valehtelua (Goodman, 1997).

Poikien on havaittu raportoivan enemmän vertaissuhteiden ongelmia kuin tyttöjen (Bibou-Nakou ym., 2019; Rønning ym., 2004) ja kokevan esimerkiksi väkivaltaa vertaisten osalta tyttöjä useammin (Geoffroy ym., 2018). Toisaalta esimerkiksi yksinäisyyden kokemuksen kehityskulkujen on havaittu olevan samankaltaisia molemmilla sukupuolilla (Ladd & Ettekal, 2013).

Masennusoireilu. Masennuksella tarkoitetaan mielenterveyden häiriötä, johon liittyy masentunut mieliala sekä mielihyvän tai kiinnostuksen kokemisen väheneminen pitkiksi ajoiksi (WHO, 2023). Masennus voidaan jaotella lievään, keskivaikeaan ja vaikeaan masennukseen, joista vakava masennus johtaa tyypillisimmin hoitoon hakeutumiseen (Karlsson ym., 2016). Eriasteiset masennustilat ovat yksi nuoruusikäisten (12–22-vuotiaat) yleisimmistä terveysongelmista (Karlsson ym., 2016). Suomalaisista nuorista yli viidesosalla esiintyy masennusoireilua ja noin 5–10 % nuorista sairastaa masennustilaa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2024; Marttunen ym., 2013). Lievemmän masennusoireilun on seurannassa havaittu ennustavan vakavampaa oireilua (Karlsson ym., 2016).

Masennusoireilun yleistymistä on havaittu pitkittäistutkimuksissa Suomessa. Knaappila ja kumppanit (2021) havaitsi tutkimuksessaan masennusoireilun kaksinkertaistuneen seitsemän vuoden aikavälillä: tyttöjen kokema masennus nousi 12.6 %:sta 23.9 %:iin ja pojilla 3.3 %:sta 8.0 %:iin vuodesta 2012 vuoteen 2019. Mielialaoireilun yleistyminen ja sukupuolten väliset erot näkyvät myös kouluterveyskyselyn tuloksissa: vuonna 2019 pojista 8.1 % ($n = 42,468$) ja tytöistä 20.8 % ($n = 43,899$) oli kokenut vuoden aikana masentuneisuutta, kun taas vuonna 2021 vastaavat luvut olivat poikien osalta 10.3 % ($n = 44,079$) ja tyttöjen osalta 30.0 % ($n = 46,469$) (Kaltiala ym., 2023). Lapsuusiässä masennus on yhtä yleistä tytöillä ja pojilla, mutta murrosiän alkamisen jälkeen tyttöjen riski kasvaa suunnilleen kaksinkertaiseksi poikiin nähden (Karlsson ym., 2016; Marttunen ym., 2013; Salk ym., 2017) ja ero säilyy kaksinkertaisena naisten ja miesten välillä

aikuisuudessa (World Health Organization, 2023). Luonteeltaan masennusoireilun on havaittu olevan vaihtelevaa myöhäislapsuudessa ja vakaata nuoruusiässä (Krygsman & Vaillancourt, 2017).

Vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteys masennusoireiluun. Rappaportin ja kumppaneiden (2021) mukaan vertaissuhteiden ja mielenterveyden välisiä yhteyksiä tarkastellaan tyypillisesti kolmen teoreettisen mallin avulla. Nämä mallit ovat interpersoonallisen riskin malli, jonka mukaan ongelmat tai stressi vertaissuhteissa aiheuttavat psyykkistä oireilua, interpersoonallinen haavoittuvuusmalli, jonka mukaan psyykkinen oireilu lisää haasteita muissa ihmissuhteissa, sekä transaktionaalinen malli, jonka mukaan ilmiöiden välillä on syklinen yhteys. Tässä tutkimuksessa yhteyttä tarkastellaan interpersoonallisen riskin teorian mukaisesti.

Vertaissuhteiden ongelmien on havaittu heikentävän nuoren itsetuntoa ja altistavan näin masennusoireilulle (Boutin ym., 2020). Myös hylätyksi tulemisen kokemukset vertaissuhteissa (LoParo ym., 2023) sekä toimimattomat vertaissuhteet (Funkhouser ym., 2022) ovat ennakoineet myöhempää masennusoireilua. Lisäksi Rappaport tutkimusryhmineen (2021) havaitsivat vertaissuhteiden ongelmien ennustavan masennusoireilua lapsuusikään sijoittuvassa pitkittäistutkimuksessa. Heidän mukaansa erilaiset vertaissuhteiden ongelmat lisäävät eri tavoin erilaista psyykkistä oireilua masennuksen ollessa yleinen seuraus erilaisista vertaissuhteiden ongelmista, kuten hylätyksi tulemisesta, vertaissuhdeväkivaldasta, sosiaalisesta vetäytymisestä tai aggressiivisuudesta.

Vertaissuhteiden ongelmien ja masennusoireilun väliset yhteydet voivat ilmetä eri tavoin eri ikävaiheissa. Esimerkiksi Speyer ja kumppanit (2022) löysivät kaksisuuntaisen yhteyden vertaissuhteiden ongelmien ja emotionaalisen oireilun välillä nuoruusiässä, kun taas nuoremmilla lapsilla yhteys oli yksisuuntainen vertaissuhteiden ongelmien ennakoissa emotionaalisia ongelmia. Yang ja kumppanit (2020) puolestaan havaitsivat kiinalaisilla 6.-9. luokkalaisilla nuorilla ystävyys-suhteiden konfliktien ennakoivan masennusoireilua myöhäislapsuu-

desta keskinuoruuteen ja ystävyyssuhteissa koetun tuen alkavan suojata masennusoireilulta keskinuoruudesta eteenpäin. Heidän mukaansa vertaissuhteiden ja masennusoireilun väliset yhteydet ovatkin ikävaihesidonnaisia.

Vertaissuhteiden ongelmien on havaittu pysyvän kohtalaisen vakaina lapsuudessa ja nuoruudessa: esimerkiksi vanhempien raportoimien vertaissuhteiden ongelmien 9–17 vuoden iässä (Zhao ym., 2023) sekä nuoruusiässä kiusatuksi tulemisen (*bullying*) kokemusten (Lee & Vaillancourt, 2018) on havaittu pysyvän kohtalaisen vakaina ajallisen kehityksen suhteen. Kuitenkin jotkut vertaissuhteiden ongelmista ovat yleisempiä nuoremmilla lapsilla ja vähenevät iän myötä: esimerkiksi vertaisten väkivallan kohteeksi joutuminen tai yksinäisyyden kokemukset ovat lapsuudessa ja varhaisnuoruudessa yleisiä, mutta kokemukset vähenevät iän myötä (Geoffroy ym., 2018; Ladd & Ettekal, 2013; Oncioiu ym., 2020).

Vertaissuhteiden ongelmat ennakoivat masennusoireilua jonkin verran lyhyellä aikavälillä, mutta pidemmällä aikavälillä yhteyden on havaittu olevan pieni (Zhao ym., 2023). Väkivallan kohteeksi joutumisen on havaittu lisäävän riskiä erilaisille mielenterveyden ongelmille, kuten masennukselle, ahdistuneisuudelle tai itsetuhoisuudelle sitä enemmän, mitä vakavampaa (Geoffroy ym., 2018), intensiivisempää ja pitkäkestoisempää väkivalta kehityskulultaan on (Oncioiu ym., 2023). Vastaavaa on havaittu yksinäisyyden kokemuksen kehittymisen ja masennusoireiden välillä: niillä nuorilla, joilla yksinäisyyden kokemus oli voimakasta ja vakaata, myös masennusoireet tyypillisesti lisääntyivät ajan myötä (Ladd & Ettekal, 2013).

Sukupuolten välisiä eroja tarkastellessa Geoffroy ja kumppanit (2018) eivät havainneet sukupuolten välisiä eroja vertaissuhteissa koetun väkivallan kokemusten tai yksinäisyyden kehittymisen ja masennuksen välillä. Ladd ja Ettekal (2013) eivät myöskään havainneet sukupuolten välisiä eroja yksinäisyyden kokemusten kehittymisen ja masennuksen välillä. Vanhempien ja vertaisten tuki voi suojata nuorta vertaissuhteiden ongelmien, kuten vertaissuhdeväkivallan, vaikutukselta myöhempiin mielenterveyden ongelmiin (Healy & Sanders, 2018; Rasalingam ym., 2017).

1.2 Masennusoireilun yhteys koulutuksen keskeytymisen riskiin

Koulutuksen keskeytymisen riski. Koulutuksen keskeyttäneitä ovat Euroopan unionin käyttämän määritelmän mukaan ne nuoret, joilla on suoritettuna korkeintaan Suomen perusopetuksen 7–9 luokkia vastaava tutkinto ja jotka eivät ole viimeisen kuukauden aikana saaneet opetusta epävirallisissa tai virallisissa yhteyksissä. (*Glossary: Early leaver from education and training*, 2022). Kansainvälisessä kirjallisuudessa koulutuksen keskeytymisestä voidaan puhua myös esimerkiksi termeillä *school dropout* tai *early school leaver (ESL)* (González-Rodríguez ym., 2019). Koulutuksen keskeytymisellä on vaikutusta moniin kielteisiin tapahtumakulkuihin myöhemmin elämässä: lukion keskeyttäneillä oppilailla on havaittu moninkertainen riski vertaisiin nähden useisiin kielteisiin seurauksiin, kuten laittomien päihteiden käyttämiseen, pidätetyksi tulemiseen, irtisanotuksi tulemiseen töistä tai heikkoon terveydentilaan (Lansford ym., 2016) sekä lisää työttömyyden riskiä, jos keskeytyminen ei liity työhön sijoittumiseen (Aho ja Mäkiäho, 2015).

Koulutuksen keskeytymisen taustalla vaikuttavista riskitekijöistä on luotu useita teoreettisia malleja ja luokitteluja (De Witte ym., 2013; González-Rodríguez ym., 2019; Gubbels ym., 2019; Paksi ym., 2023), joissa riskitekijöitä on jaoteltu esimerkiksi mikro-, meso- tai makrotason tekijöihin (Tomaszewska-Pękała ym., 2018), yksilöön, perheeseen ja kouluun liittyviin tekijöihin (Paksi ym., 2023) tai edellisten lisäksi yhteisöön liittyviin tekijöihin (De Witte ym., 2013; Rumberger, 2011). Koulutuksen keskeytymisen riskitekijöitä on siis tunnistettavissa sekä yksilöstä itsestään, hänen sosiaalisesta piiristään sekä laajemmin ympäröivästä yhteisöstä tai yhteiskunnasta.

Prosessimallin mukaan koulutuksen keskeyttäminen on saattanut saada alkunsa jo vuosia aiemmin, jopa alakoulussa (Rumberger, 2011), ilmetä kroonisina koulupoissaoloina tai pinnaamisena ja johtaa myöhemmin koulutuksen keskeytymiseen (Guryan ym., 2021; Schoeneberger, 2012). Koulupoissaolojen onkin havaittu olevan yhteydessä myöhempään koulutuksen keskeytymiseen (De Witte

ym., 2013; Paksi ym., 2023; Schoeneberger, 2012), ja koulupoissaoloilla että koulutuksen keskeytymisellä on havaittu olevan lähes samat riskitekijät (Gubbels ym., 2019), mikä tukee ajatusta siitä, että kyseessä on jatkumo. Koulutuksen keskeytyminen voidaankin nähdä osana kouluun kiinnittymättömyyden jatkumoa (Tomaszewska-Pękała ym., 2018). Alhaisemman toiminnallisen ja emotionaalisen kouluun kiinnittymisen onkin havaittu olevan yhteydessä sekä lisääntyneeseen ongelmakäyttäytymiseen että koulutuksen keskeyttämiseen (Wang & Fredricks, 2014).

Koulutuksen keskeyttäminen ei kuitenkaan aina ole pitkän prosessin seuraus, vaan päätös keskeyttämisestä voi syntyä myös lyhyen aikavälin haasteiden seurauksena. Koulutuksen keskeyttäneiden on havaittu altistuneen muita vertaisia huomattavasti enemmän vakaville, stressaaville elämäntapahtumille: keskeyttäneistä lähes puolet (40 %) oli kokenut lähiaikoina ennen keskeyttämistä vähintään yhden kohtalaisesti tai vakavasti stressaavan elämäntapahtuman esimerkiksi kouluun, perheeseen tai sosiaalisiin suhteisiin liittyen (Dupéré ym., 2018a). Onkin esitetty, että koulutuksen keskeytymisen riskitekijät sekä keskeytymiseltä suojaavat tekijät voivat olla sekä hetkellisiä että pitkäkestoisia (Samuel & Burger, 2020).

Tässä tutkimuksessa koulutuksen keskeytymisen riskiä mitataan tarkastelemalla opiskelijan valmistumista toisen asteen opinnoista normatiivisessa ajassa (3.5 vuotta) sekä itsearvioitua opintojen etenemistä suunnitellun aikataulun mukaisesti opintojen kolmannella lukuvuodella. Opintojen viivästyminen ei aina tarkoita opintojen keskeyttämistä, vaan opinnot voivat viivästyä esimerkiksi tutkinnon vaihtamisen vuoksi tai opiskelijan pitäessä opinnoista välivuotia esimerkiksi lapsen saamisen, vaihto-opiskelun tai sairauden vuoksi (Aho & Mäkiäho, 2015). Valtaosa opiskelijoista valmistuu kuitenkin toisen asteen opinnoista normatiivisessa ajassa, ja hidastunut opintojen edistyminen ja vaihteleva läsnäolo lisäävät valmistumisen epävarmuutta (Rumberger, 2011). Tässä tutkimuksessa otetaan huomioon opiskelijan oma arvio opintojen etenemisestä suunnitellun mukaisesti, jolloin voidaan paremmin huomioida suunniteltujen opintojen viivästyminen vaikutus koulutuksen keskeytymisen riskiin.

Masennusoireilun yhteys toisen asteen opintojen keskeytymisen riskiin.

Nuoruusiässä mielialaoireilu heijastuu kaikille elämän osa-alueille, kuten perheeseen, ystävyysuhteisiin ja yhteisöön (WHO, 2023). Joissain tutkimuksissa masennusoireilun on havaittu olevan yhteydessä koulutuksen keskeytymiseen tai sen riskiin. Esimerkiksi Askeland ja kumppanit (2022) havaitsivat nuoruusiän masennusoireilun olevan yhteydessä toisen asteen opintojen keskeytymiseen sekä suorasti että epäsuorasti opintojen keskiarvon välittäessä yhteyttä. Myös psyykkisen oireilun on havaittu oireilun laadusta riippumatta olevan yhteydessä suurempaan koulutuksen keskeytymisen riskiin toisen asteen opinnoissa (Parviainen ym., 2020). Masennusoireilun ajankohdalla suhteessa koulutuksen keskeyttämiseen on vaikutusta: Dupéré ja kumppanit (2018b) havaitsivat lähes neljäsosalla lukion keskeyttäneistä nuorista olleen kliinisesti merkittävää masennusoireilua ennen koulutuksen keskeyttämistä ja toisaalta masennusoireilevien nuorten olevan yli kaksinkertaisessa riskissä vertaisiinsa opintojen keskeyttämisen suhteen, mutta tämä yhteys väheni jo muutaman oireettoman kuukauden jälkeen.

Toisissa tutkimuksissa masennuksen ja koulutuksen keskeytymisen tai sen riskin välillä ei ole löydetty yhteyttä: tarkastellessaan norjalaisten nuorten itse raportoimaa mielenterveyttä toisen asteen opintojen ensimmäisenä vuonna ja valmistumista viiden vuoden kuluttua opintojen alkamisajankohdasta, Goll tutkimusryhmineen (2024) ei havainnut mielenterveyden ja koulutuksen keskeyttämisen välillä tilastollisesti merkittävää yhteyttä. Myöskään Brière ja kumppanit (2017) eivät löytäneet suoraa yhteyttä masennuksen ja koulutuksen keskeyttämisen välillä.

Toisaalta masennusoireilun on havaittu välittyvän koulutuksen keskeytymisen riskiin välillisesti esimerkiksi akateemisen kompetenssin kautta, sillä negatiiviset uskomukset omista kyvyistä heijastuvat akateemisiin suorituksiin ja ennakoivat suurempaa koulutuksen keskeyttämisen riskiä (Quiroga ym., 2013). Yhteys voi myös vaihdella eri sukupuolilla, mutta aiemmassa tutkimuksessa ei olla aivan yksiselitteisiä sukupuolen vaikutuksesta masennuksen ja koulutuksen keskeytymisen riskin välillä. Esimerkiksi Needham (2009) havaitsi nuoruusiän

masennusoireilun ennustavan lukion keskeyttämisen riskiä vain tytöillä ja Hjorth ja kumppanit (2016) havaitsivat mielenterveyden ongelmien lisäävän koulutuksen keskeyttämisen riskiä vain miesten osalta. Toisaalta masennusoireilun on havaittu lisäävän toisen asteen opintojen keskeyttämisen riskiä molemmilla sukupuolilla (Askeland ym., 2022).

1.3 Koulusiirtymät peruskoulun aikana sekä toiselle asteelle siirryttäessä

Suomalainen koulujärjestelmä etenee vaiheittain esiopetuksesta yhdeksänvuotiseen perusopetukseen ja sen jälkeiseen toisen asteen koulutukseen (*Suomen koulutusjärjestelmä*, 2022). Perusopetus voidaan jaotella jaksoittain vuosiluokkiin 1–2, 3–6 ja 7–9, joiden välissä on siirtymät (Opetushallitus, 2016). Tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat tutkimuksen aikana käyneet läpi siirtymän perusopetuksen 6. ja 7. luokan välillä siirryttäessä yläkouluun sekä perusopetuksen ja toisen asteen opintojen välisen siirtymän 9. luokan jälkeen.

Kuudennen ja seitsemännen luokan välisen siirtymän aikana nuori kohtaa useita muutoksia sopeutuessaan uuteen ympäristöön, ryhmään ja opettajaan (Opetushallitus, 2016). Suomessa ala- ja yläkoulun välinen siirtymä voi tapahtua joko saman koulun sisällä yhtenäiskouluissa tai koulusta toiseen vaihtaen erilliskoulujen välillä (Rautiainen ym., 2017). Suomessa nuoren psykologisen hyvinvoinnin on havaittu tyypillisesti paranevan tämän siirtymän aikana vertaissuhteiden ollessa muutoksen vahvin ennustaja (Virtanen ym., 2019). Siirtymävaihetta ennen nuorilla on kuitenkin usein huolia liittyen esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin ja koulunkäyntiin, ja huolien on havaittu vähenevän siirtymän jälkeen (Rautiainen ym., 2017).

Toisen asteen opintoihin siirtymä on merkittävä, sillä nuori tekee siirtymävaiheessa valintoja jatko-opinnoistaan ja ammatillisesta suuntautumisestaan (Goman ym., 2020). Opiskelijan aiemmilla kokemuksilla vertaissuhteissa voi olla vaikutusta kokemukseen siirtymävaiheesta toisen asteen opintoihin. Esimerkiksi (Goman ym., 2020) havaitsi Suomessa perusopetuksen aikana kiusaamista kokeneiden nuorten kokevan toisen asteen opinnoissa heikompa yhteiskuuluvuutta

sekä arvioivan saavansa vähemmän tukea vertaisilta kuin nuoret, jotka eivät olleet kokeneet kiusaamista. Nuoren masennusoireilu puolestaan voi näkyä puutteina sopeutumisessa muuttuneeseen sosiaaliseen ympäristöön, vaikkakin siirtymä voi myös tarjota masentuneelle nuorelle mahdollisuuden solmia uusia ystävyyssuhteita ja parantaa näin sosiaalista statustaan (Rudolph, 2017).

1.4 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten nuorten kokemat vertaissuhteiden ongelmat kehittyvät, ennustaako vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen masennusoireilua toisen asteen opintojen ensimmäisenä opiskeluvuotena ja ennustaako masennusoireilu puolestaan koulutuksen keskeytymisen riskiä toisen asteen opinnoissa. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa lisää tietoa, jonka avulla voidaan ymmärtää paremmin vertaissuhteiden vaikutuksia mielialaoireiluun sekä ennaltaehkäistä koulutuksen keskeytymistä. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten nuorten kokemat ongelmat vertaissuhteissa kehittyvät vuosiluokkien 6, 7 ja 9 aikana tytöillä ja pojilla?
2. Ennustaako vertaissuhdeongelmien kehittyminen vuosiluokkien 6, 7 ja 9 aikana masennusoireilua toisen asteen opintojen alussa?
3. Ennustaako masennusoireilu toisen asteen opintojen alussa koulutuksen keskeytymisen riskiä toisen asteen opinnoissa?

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Aineiston kuvaus

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty osana Alkuportaattutkimusta (Lerkkanen ym., 2006–2016) sekä Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin -tutkimusta (Vasalampi & Aunola, 2016–2024). Tutkimusten rahoittajana on toiminut Suomen Akatemia. Aineiston ensimmäinen osa ”Alkuportaat” on kerätty pitkätaimaineistona vuosina 2006–2016 tutkittavien edetessä esiopetuksesta perusopetuksen päättymiseen. Tutkittavia ensimmäisessä vaiheessa on ollut noin 2000. Tutkimuksen jatko-osa ”Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin” toteutettiin seuraamalla samoja tutkittavia ja heidän luokkatovereitaan keväällä 2017 toisen asteen opintojen ensimmäisenä vuotena ja talvella 2018–2019 toisen asteen opintojen kolmantena vuotena. Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin -tutkimukseen osallistui yhteensä 3617 nuorta. Osallistujia oli neljästä eri kunnasta, joista yksi oli kooltaan suuri, kaksi keskikokoista ja yksi maaseutukunta. Tutkimusaineisto kerättiin koulupäivän aikana joko internetpohjaisella tai paperisella kyselylomakkeella.

Tässä tutkimuksessa hyödynnetty aineisto on kerätty vertaissuhteiden ongelmien kehityksen osalta tutkittavien ollessa perusopetuksen 6. luokalla ($n = 1766$), 7. luokalla ($n = 1707$) ja 9. vuosiluokalla ($n = 1680$). Masennusoireilua mitattiin tutkittavien toisen asteen opintojen ensimmäisenä vuotena keväällä 2017 ($n = 3420$). Koulutuksen keskeytymisen riskiä mitattiin kysymällä tutkittavilta opintojen etenemisestä aikataulun mukaisesti kolmantena lukuvuotena ($n = 822$) sekä hakemalla koulun koulujen rekisteritiedoista tietoa siitä, olivatko opiskelijat valmistuneet normatiivisessa ajassa vuoden 2019 aikana, 3.5 vuoden kuluttua opintojen alkamisesta ($n = 1339$). Kokonaisotoskoko on ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta $N = 1462$, toisen tutkimuskysymyksen osalta $N = 1111$ ja kolmannen tutkimuskysymyksen osalta $N = 751$. Tutkittavien taustatiedot on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1*Tutkittavien taustatiedot*

	<i>n</i>	%
Sukupuoli		
tyttö	867	47.5
poika	954	52.3
yhteensä	1821	100
Koulutussuunta		
lukio	1031	62.4
ammattillinen oppilaitos	484	29.3
muu oppilaitos	129	7.8
ei opinnoissa	8	0.5
yhteensä	1644	100
Masennusoireilu toisen asteen opintojen alussa		
ei masennusoireilua	726	21.2
lievää masennusoireilua	1968	57.6
kohtalaista masennusoireilua	256	7.5
merkittävää masennusoireilua	470	13.7
yhteensä	3420	100
Arvioi edenneensä opinnoissa suunnitellusti		
edennyt suunnitellusti	750	91.2
ei edennyt suunnitellusti	72	8.8
yhteensä	822	100
Valmistunut normatiivisessa ajassa ¹		
valmistunut	1002	74.8
ei valmistunut	337	25.2
yhteensä	1339	100

Huom. *N* = 822–3420. ¹ 13.5 vuoden kuluessa opintojen aloittamisesta.

2.2 Tutkimuksessa käytetyt mittarit ja muuttujat

Vertaissuhteiden ongelmat. Vertaissuhteiden ongelmia mitattiin käyttäen SDQ "Strengths and Difficulties" (suom. "vahvuudet ja heikkoudet") -mittarin perusteella muodostettuja keskiarvosummamuuttujia. Keskiarvosummamuuttujat koostuivat 5 väittämästä, jotka arvioitiin asteikolla 1 = ei päde, 2 = pätee jonkin verran ja 3 = pätee varmasti (vaihteluväli 1-3, kts. taulukko 2). Väittämiä olivat "Olen enimmäkseen yksinäni. Yleensä leikin yksin tai pitäydyn oman itseni seurassa", "Olen muiden lasten silmätikku tai kiusaamisen kohde", "Tulen paremmin toimeen aikuisen kuin ikäisteni kanssa" sekä väittämät "Minulla on yksi tai useampia hyviä ystäviä" ja "Ikäiseni ylipäänsä pitävät minusta", jotka mittasivat ongelmia käänteisesti, joten ne käännettiin samansuuntaiseksi muiden muuttujien kanssa. Keskiarvosummamuuttujien reliabiliteetit McDonaldin omegan mukaan olivat 6. luokan osalta $\omega = .65$, 7. luokan osalta $\omega = .67$ ja 9. luokan osalta $\omega = .64$.

Taulukko 2

Keskiarvot, keskihajonnat ja muuttujien väliset korrelaatiot (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Muuttuja	<i>n</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>	1	2	3	4	5
1. Vertaissuhteiden ongelmat (6.lk)	2134	1.34	0.33	-				
2. Vertaissuhteiden ongelmat (7.lk)	2134	1.36	0.34	.46**	-			
3. Vertaissuhteiden ongelmat (9.lk)	2134	1.38	0.34	.36**	.46**	-		
4. Masennusoireilu toisen asteen opintojen alussa ¹	3420	5.16	5.96	.14**	.14**	.25**	-	
5. Sukupuoli	1824			.01	.03	.01	-.29**	-

Huom. *N* = 781-2134. ¹Taulukossa raportoitu luokittelematon summamuuttuja. Sukupuoli: 1 = tyttö, 2 = poika. **p* < .05, ***p* < .01, ****p* < .001.

Masennusoireilu. Masennusta mitattiin käyttäen DEPS-testiä (depressioseula). Testi koostuu kymmenestä väittämästä (liite 1), jotka opiskelija arvioi asteikolla 1 = ei lainkaan, 2 = jonkin verran, 3 = melko paljon ja 4 = erittäin paljon. Depressioseula on suuntaa antava eikä se sovellu yksistään diagnoosien tekemiseen (Duodecim, 2019). Masennusoireilua kuvaavista väittämistä tehtiin summamuuttuja ($KA = 5.16$, $KH = 5.96$, vaihteluväli 0–30, $\omega = .93$). Summamuuttuja luokiteltiin analyyseja varten kolmeen eri luokkaan sen perusteella, että yli 9 pistettä testissä saaneista noin kolmasosalla ja yli 12 pistettä saaneista noin puolella voidaan tarkemmissa tutkimuksissa todeta depressio (Duodecim, 2019). Luokat olivat: ryhmä 1 = lievää tai ei lainkaan masennusoireilua (alle 9 pistettä, tytöt $n=428$ [82.3 % tytöistä], pojat $n=468$ [86.5 % pojista]), ryhmä 2 = kohtalaista masennusoireilua (9–11 pistettä, tytöt $n=40$ [7.7 % tytöistä], pojat $n=33$ [6.1 % pojista]) ja ryhmä 3 = merkittävää masennusoireilua (yli 12 pistettä, tytöt $n=102$ [19.6 % tytöistä], pojat $n=40$ [7.39 % pojista]).

Toisen asteen opintojen keskeytymisen riski. Toisen asteen opintojen keskeytymisen riskiä mitattiin yhdistelmämuuttujalla, joka oli koostettu kahdesta eri muuttujasta. Toinen muuttujista mittasi sitä, valmistuiko nuori koulutuksesta normatiivisessa ajassa (3.5 vuotta). Tieto oli haettu koulujen rekisteritiedoista. Muuttuja sai arvoja 1 = kyllä, 2 = ei. Toinen muuttuja mittasi sitä, olivatko tutkitavan opinnot edenneet suunnitellun aikataulun mukaisesti. Opiskelijat arvioivat opintojen etenemistä itse toisen asteen kolmantena opiskeluvuotena. Muuttuja sai arvoja 1 = kyllä tai 2 = ei. Yhdistelmämuuttuja sai arvoja 1 (= opinnot edenneet aikataulussa, valmistunut normatiivisessa ajassa), 2 (= opinnot eivät edenneet aikataulussa, ei ole valmistunut normatiivisessa ajassa), 3 (= opinnot edenneet aikataulussa, ei ole valmistunut normatiivisessa ajassa) tai 4 (= opinnot eivät edenneet aikataulussa, valmistunut normatiivisessa ajassa).

Sukupuoli. Sukupuoli sai arvoja 1 = tyttö, 2 = poika. Ne opiskelijat, jotka olivat valinneet vaihtoehdon 3 = muu ($n = 3$), jätettiin pois analyysista, koska niitä oli vähäinen määrä.

2.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysissä käytettiin IBM SPSS -statistics -ohjelmaa (versio 28). Tutkimuskysymykseen ”Miten nuorten kokemat ongelmat vertaissuhteissa kehittyvät vuosiluokkien 6, 7 ja 9 aikana tytöillä ja pojilla?” vastattiin toistomittausten varianssianalyysillä. Selitettävänä muuttujana käytettiin vertaissuhteiden ongelmia, joita oli mitattu kolmessa mittapisteessä (6., 7. ja 9.luokalla). Selittävänä muuttujana käytettiin sukupuolta, joka oli kaksiluokkainen luokitteluasteikollinen muuttuja. Analyysin taustaoletusten osalta normaalisuusoletus ei täyttynyt jakaumien ollessa oikealle vinoja. Jakaumien normalisuutta korjattiin tekemällä vertaissuhteiden ongelmia kuvaavista muuttujista käännetty muuttujat logaritminmuunnoksella.

Toistomittausten varianssianalyysi toteutettiin sekä käännettyillä logaritminmuunnosmuuttujilla että alkuperäisillä summamuuttujilla. Koska analyysistä saatiin samat tulokset riippumatta siitä, kumpia muuttujia käytettiin, tulokset raportoidaan alkuperäisillä muuttujilla. Kovarianssimatriisien yhtäsuuruusoletus ei täyttynyt [Boxin $M = 49.82$, $F(6, 15252968.8) = 8.28$, $p < .001$]. Sfäärisyusoletus testattiin Mauchlyn testillä. Sfäärisyusoletuksen jäädessä täyttymättä korjataan sfäärisyyttä käyttäen Hyuhn-Feldtin testiä, jos Epsilon (ϵ) saa suurempia arvoja kuin .75 (Eklund, 2022). Sfäärisyusoletus ei täyttynyt ($p < .001$), joten tuloksia tulkittiin Hyuhn-Feldtin testistä ($\epsilon = 0.99$). Analyysissä efektin kokoa tarkasteltiin osittais-etan neliön (η_p^2) avulla. Osittais-etan neliö voi saada arvoja välillä 0–1, ja efektin koko tulkitaan pieneksi, kun $\eta_p^2 < .039$ (Cohen, 1988).

Tutkimuskysymykseen ”Ennustaako vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen vuosiluokkien 6, 7 ja 9 aikana masennusoireita toisen asteen opintojen alussa?” haettiin vastausta toistomittausten varianssianalyysillä. Lisäksi tarkasteltiin eroja sukupuolten välillä. Toistomittausten varianssianalyysin taustaoletusten täytyminen tarkistettiin ennen analyysin toteuttamista. Tutkittavien määrä oli riittävä suhteessa tarkasteltavien muuttujien määrään. Normaalisuusoletus ei toteutunut vertaissuhteiden ongelmien jakaumien ollessa oikealle vinoja masennusoireilun ryhmissä. Jakaumien normalisuutta korjattiin teke-

mällä vertaissuhteiden ongelmia kuvaavista muuttujista käännetty muuttujat logaritmuunnoksella. Toistomittausten varianssianalyysi toteutettiin sekä käännettyillä logaritmuunnosmuuttujilla että alkuperäisillä summamuuttujilla. Poikien osalta sekä käännetty muuttujat että alkuperäiset muuttujat antoivat samat tulokset, joten tulokset on raportoitu käyttäen alkuperäisiä muuttujia. Tyttöjen osalta tulokset erosivat alkuperäisillä muuttujilla tehdystä toistomittausten varianssianalyysistä käytettäessä käännettyjä muuttujia, joten tulokset on raportoitu käyttäen käännettyjä muuttujia.

Kovarianssimatriisien yhtäsuuruusoletus ei täytynyt tytöillä [Boxin $M = 37.522$ $F(12, 56279.147) = 3.07$, $p < 0.001$] eikä pojilla [Boxin $M = 25.658$ $F(12, 34692.311) = 2.07$, $p = 0.016$], joten sfäärisysoletuksen täytyessä tulkittiin monimuuttujatestitaulukosta (multivariate) Pillain trace -testiä. Sfäärisysoletus toteutui poikien osalta ($p = 0.108$), mutta ei toteutunut tyttöjen osalta ($p = 0.012$), joten tyttöjen osalta tulkittiin monimuuttujatestitaulukosta Hyuhn-Feldtin testiä ($\varepsilon = 0.99$). Tyttöjen osalta ryhmien välisiä eroja tarkasteltiin käyttäen Dunnettin T3 korjattuja p -arvoja.

Tutkimuskysymykseen ”Ennustaako masennusoireilu koulutuksen keskeytymisen riskiä?” haettiin vastausta ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukointia varten masennusoireilua kuvaavasta summamuuttujasta muodostettiin kaksiluokkainen luokitteluasteikollinen muuttuja yhdistämällä masennusoireilun ryhmät 1 (lievää tai ei ollenkaan masennusoireilua) ja ryhmä 2 (kohtalaista masennusoireilua) ja säilyttämällä ryhmä 3 (merkittävää masennusoireilua) omana ryhmänään. Kaksiluokkainen masennusoireilun muuttuja sai arvoja 1 = korkeintaan kohtalaista masennusoireilua ja 2 = merkittävää masennusoireilua. Koulutuksen keskeytymisen riskiä kuvaavasta muuttujasta muodostettiin kolmeluokkainen luokitteluasteikollinen muuttuja, joka sai arvoja 1 = valmistunut normatiivisessa ajassa (tässä ryhmässä olivat ne, joilla opinnot olivat edenneet suunnitellusti, sekä ne, jotka eivät olleet edenneet suunnitellussa aikataulussa), 2 = ei valmistunut normatiivisessa ajassa eikä arvioinut etenevänsä suunnitellun aikataulun mukaisesti 3 = ei valmistunut normatiivisessa ajassa mutta arvioi etenevänsä suunnitellussa aikataulussa. Ristiintaulukoinnissa Khiin neliö -testissä

efektin kokoa tarkasteltiin Cramerin V :n avulla. Cramerin V voi saada arvoja väliltä 0–1, ja suuremmat arvot kuvaavat suurempaa efektikokoa (Cohen, 1988).

2.4 Eettiset ratkaisut.

Tutkija on sitoutunut työssään Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvän tieteellisen käytännön ohjeisiin, joiden peruseriaatteita ovat luottamuksellisuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Keiski ym., 2023). Tämän tutkimuksen aineisto on saatu osana Alkuportaatt ja Alkuportailta jatko-opintoihin -tutkimushankkeita, eikä tämän tutkimuksen tekijä ole ollut mukana toteuttamassa aineiston keruuta tai siihen liittyviä eettisiä valintoja. Tutkimushankkeet ovat saaneet hyväksynnän Jyväskylän yliopiston eettiseltä lautakunnalta. Tutkimukseen osallistuminen on ollut tutkittaville vapaaehtoista ja heiltä on saatu kirjallinen suostumus tietojensa käyttämiseen tutkimuksessa. Tutkittavien henkilötiedot eivät ole olleet tutkijan tiedossa missään vaiheessa, sillä aineisto on saatu käyttöön pseudonymisoituna eli ilman tunnistettavia henkilötietoja. Aineisto on säilytetty tutkijan toimesta Jyväskylän yliopiston tietosuojaohjeiden mukaisesti yliopiston U-asemalla ja hävitetään välittömästi tutkimuksen päätyttyä (*Aineiston tietotuoja*, 2024). Tutkimuksessa on käytetty lähteiden hakemisessa apuna tekoälypohjaista Elicit-ohjelmaa.

3 TULOKSET

3.1 Vertaissuhteiden ongelmien kehitys

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ”Miten nuorten kokemat ongelmat vertaissuhteissa kehittyvät vuosiluokkien 6, 7 ja 9 aikana tytöillä ja pojilla?” vastattiin toistomittausten varianssianalyysin avulla. Kehittymistä tarkasteltiin erikseen molemmilla sukupuolilla. Vertaissuhteiden ongelmien keskiarvot ja -hajonnat löytyvät taulukosta 3.

Taulukko 3

Vertaissuhteiden ongelmien kehitys 6. luokalta 9. luokalle

Mittauskerta	Työt			Pojat		
	<i>n</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>	<i>n</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>
6.lk	842	1.34	0.32	921	1.35	0.34
7.lk	785	1.34	0.32	847	1.37	0.37
9.lk	762	1.36	0.32	838	1.39	0.36

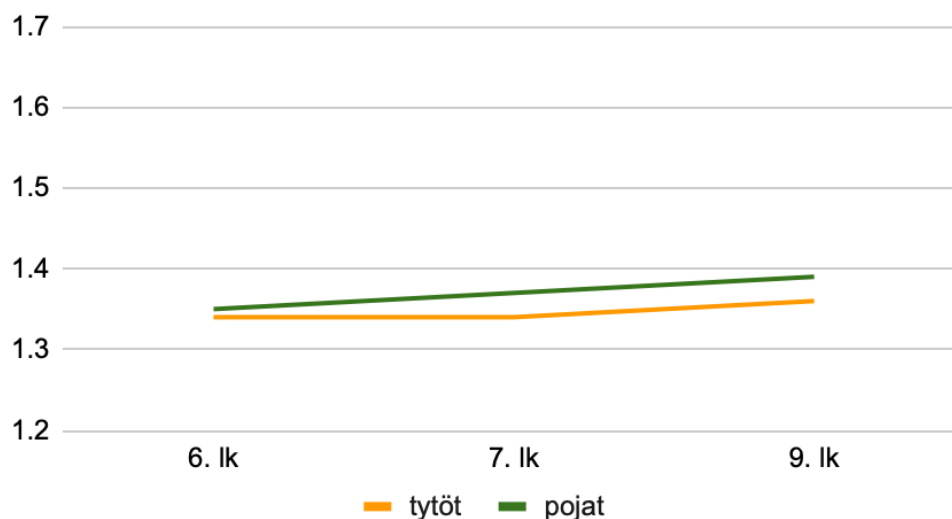
Huom. *KA* = keskiarvo, *KH* = keskihajonta.

Sukupuolten väliset erot vertaissuhteiden ongelmien kehittämisessä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä [$F(1.98, 185.07) = 1.20, p = .301, \eta_p^2 = .001$] eli kehitys oli samankaltaista tytöillä ja pojilla. Ajan päävaikutus oli tilastollisesti merkitsevää [$F(1.98, 185.07) = 7.56, p < .001, \eta_p^2 = .005$] eli vertaisongelmat kehittyivät tilastollisesti merkitsevästi tarkastellulla aikavälillä. Koetut vertaissuhteiden ongelmat kasvoivat tarkastellulla aikavälillä molemmilla sukupuolilla (kts. taulukko 1 ja kuvio 1). Vaikutus oli kuitenkin pieni, sillä efektikoko oli $\eta_p^2 < .010$ (Cohen, 1988). Ryhmien sisäisiä kontrasteja tarkastelemalla huomattiin ajan päävaikutuksen olevan tilastollisesti merkitsevää 6. ja 7. luokan välillä [$F(1,166.08) = 4.62, p = .032, \eta_p^2 = .003$]. Keskiarvoja tarkastelemalla voidaan kuitenkin huomata, että ajallista muutosta keskiarvoissa 6. ja 7. luokan välillä ei tapahdu tytöillä, mutta pojilla

tapahtuu. Seitsemännen ja yhdeksännen luokan välillä ajan päävaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevää [$F(1,185.26) = 3.43, p = .064, \eta_p^2 = .002$]. Ryhmän päävaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevää [$F(1, 1459) = 2.70, p = .100, \eta_p^2 = .002$].

Kuvio 1.

Vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen 6. luokalta 9. luokalle

3.2 Vertaissuhteiden ongelmien kehittymisen yhteys masennusoireiluun

Tutkimuskysymykseen ”Ennustaako vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen vuosiluokkien 6, 7 ja 9 aikana masennusoireita toisen asteen opintojen alussa?” vastattiin toistomittausten varianssianalyysillä. Ryhmien vertaissuhteiden ongelmien keskiarvot ja -hajonnat on kuvattu taulukossa 4.

Taulukko 4

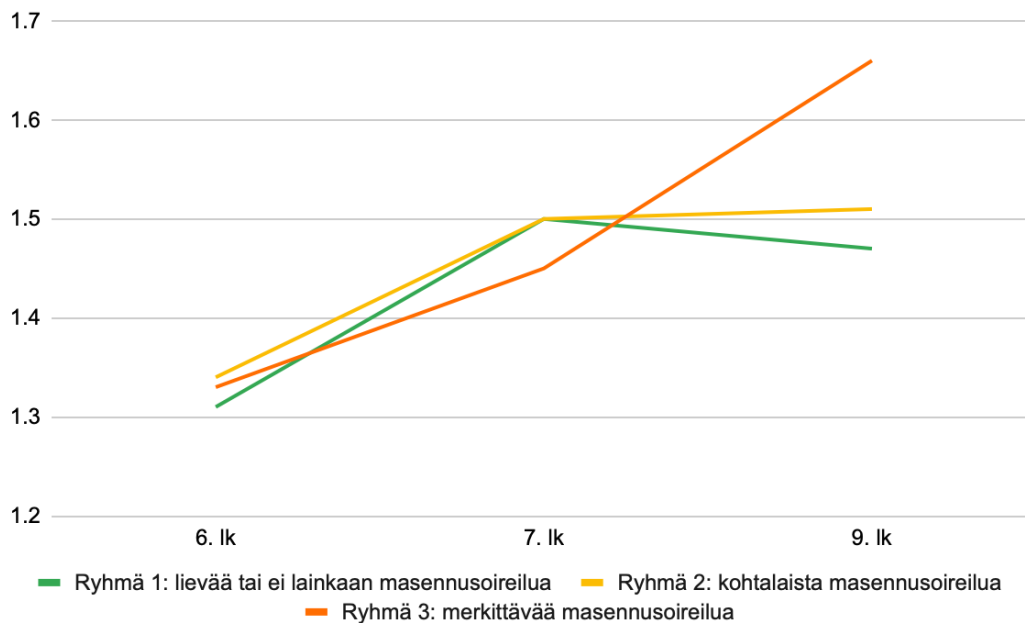
Vertaissuhteiden ongelmien keskiarvot ja hajonnat masennusoireilun ryhmissä

Mittaus- kerta	ryhmä 1: lievää tai ei lainkaan masen- nusoireilua		ryhmä 2: kohta- laista masennus- oireilua		ryhmä 3: mer- kittävää ma- sennusoireilua			
	<i>n</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>	
Tytöt	6. lk	570	1.31	0.30	1.25	0.31	1.38	0.28
	7. lk	570	1.31	0.31	1.27	0.20	1.44	0.25
	9. lk	570	1.31	0.37	1.34	0.37	1.49	0.36
Pojat	6. lk	541	1.31	0.30	1.34	0.35	1.32	0.33
	7. lk	541	1.50	0.41	1.50	0.41	1.45	0.31
	9. lk	541	1.47	0.37	1.51	0.40	1.66	0.45

Toistomittausten varianssianalyysissa poikien osalta aika \times ryhmä -yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevää [$F(4, 1076) = 2.64, p = 0.032, \eta_p^2 = .010$], eli eri masennusryhmissä vertaissuhteiden ongelmat kehittyivät eri tavoin tarkastellulla aikavälillä. Ryhmien sisäisiä kontrasteja tarkastelemalla havaittiin, että pojilla vertaissuhteiden ongelmien kehitys eri masennusryhmissä ei ollut tilastollisesti merkitsevää 6. ja 7. luokan välillä [$F(2, 68.135) = 0.096, p = .909, \eta_p^2 = .000$] ja oli tilastollisesti merkitsevää 7. ja 9. luokan välillä [$F(2, 79.72) = 3.20, p = .041, \eta_p^2 = .012$] ollen efektikooltaan pieni (Cohen, 1988). Jatkotarkastelut parittaisella t-testillä osoittivat, että vertaissuhteiden ongelmat kasvoivat 6. luokalta 9. luokalle tilastollisesti merkitsevästi niillä pojilla, joilla toisen asteen alussa oli merkittävää masennusoireilua [$t(39) = -2.92, p = .006$] efektikoon ollessa pieni (Cohen $d = 0.43$). Merkittävää masennusoireilua toisen asteen alussa kokevilla pojilla vertaissuhteiden ongelmat lisääntyivät tarkastellulla aikavälillä (kts. kuvio 2). Niillä pojilla, joilla toisen asteen alussa masennusoireilua ei ollut lainkaan tai se oli lievää (ryhmä 1) tai joilla masennusoireilu oli kohtalaista (ryhmä 2) ei tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta tarkastellulla aikavälillä.

Kuvio 2

Poikien vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen masennusoireiluryhmissä 6. luokalta 9. luokalle

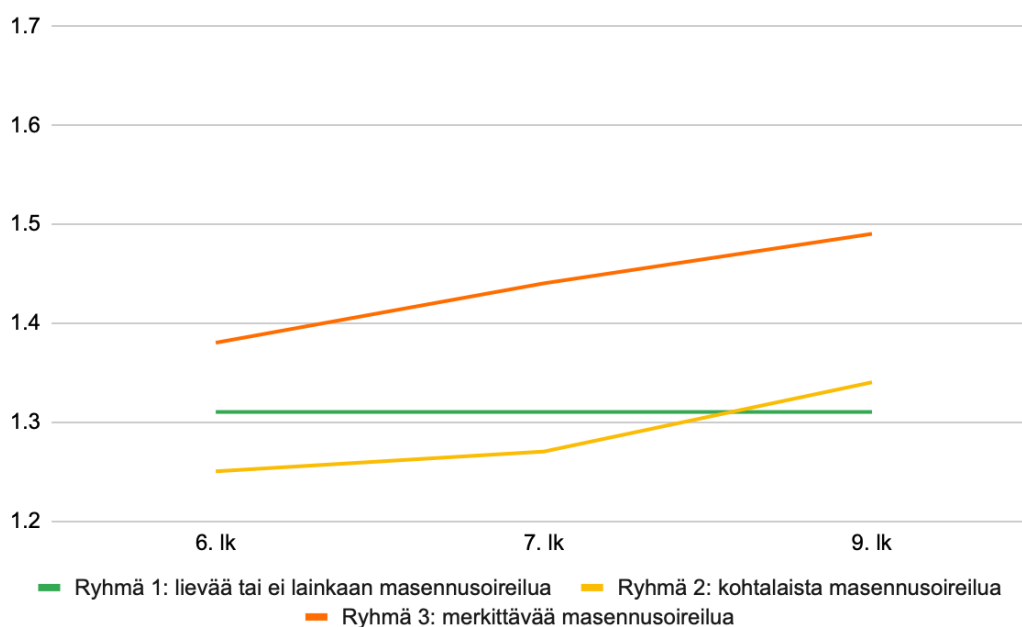
Tytöillä toistomittausten varianssianalyyseissa aika \times ryhmä -yhdysvaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevää [$F(3.97, 1126.15) = 2.13, p = .075, \eta_p^2 = .007$], eli eri masennusryhmissä vertaisongelmien kehitys oli samanlaista tarkastellulla aikavälillä. Ajan päävaikutus tytöillä oli tilastollisesti merkitsevää [$F(1.99, 1126.15) = 3.83, p = .022, \eta_p^2 = 0.007$] eli vertaisongelmien muutos tarkastellulla aikavälillä oli tilastollisesti merkitsevää, mutta vaikutus oli olemattoman pieni efektikoon ollessa $\eta_p^2 < .010$ (Cohen, 1988). Ajan päävaikutus ryhmien sisäisiä kontrasteja tarkastelemalla ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää tarkasteltuna erikseen 6. ja 7. luokan välillä [$F(1,567) = 1.28, p = 0.26, \eta_p^2 = .002$] tai 7. ja 9. luokan välillä [$F(1,567) = 2.85, p = 0.092, \eta_p^2 = .005$].

Ryhmän päävaikutus oli tilastollisesti merkitsevää [$F(2,567) = 12.13, p < .001, \eta_p^2 = .041$]. Ryhmien parittaiset vertailut käyttäen Dunnettin T3 korjattuja p -arvoja osoittivat, että tilastollisesti merkitsevästi toisistaan erosivat lievästi tai ei lainkaan masennusoireilevat ja merkittävästi masennusoireilevat (ryhmät 1 ja 3, $p < .001$) sekä kohtalaisesti masennusoireilevat ja merkittävästi masennusoireilevat (ryhmät 2 ja 3, $p < .001$). Voimakkaimmin masennusoireilevat (ryhmä 3)

tytöt kokivat enemmän vertaissuhteiden ongelmia kuin vähemmän masennusoireilevat tytöt kaikissa mittapisteissä (kts. taulukko 2 ja kuvio 3). Kohtalaisesti masennusoireilevilla tytöillä vertaissuhteiden ongelmat olivat kuudennella ja seitsemännellä luokalla vähäisempiä verrattuna lievästi tai ei lainkaan masennusoireileviin tyttöihin. Yhdeksännellä luokalla kohtalaisesti masennusoireilevat tytöt kokivat enemmän vertaissuhteiden ongelmia kuin lievästi tai ei lainkaan masennusoireilevat tytöt, joilla vertaissuhteiden ongelmien määrä säilyi tasaisena tarkastellulla aikavälillä (kts. kuvio 3).

Kuvio 3

Vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen masennusoireilun ryhmissä 1–3 (tytöt)

3.3 Masennusoireilun yhteys koulutuksen keskeytymisen riskiin

Tutkimuskysymykseen ”Ennustaako masennusoireilu koulutuksen keskeytymisen riskiä?” vastattiin ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukoinnilla tarkasteltiin, eroavatko masennusoireilun kaksi ryhmää (1 = korkeintaan kohtalaista masennusoireilua ja 2 = merkittävää masennusoireilua) koulutuksen keskeytymisen riskin ryhmissä 1 (valmistunut normatiivisessa ajassa: sekä ne, joilla opinnot olivat edenneet suunnitellun aikataulun mukaisesti, että ne, jotka eivät edenneet suunnitellusti), 2 (ei valmistunut normatiivisessa ajassa eikä arvioinut etenevänsä suunnitellussa aikataulussa) ja 3 (ei valmistunut normatiivisessa ajassa mutta arvioi etenevänsä suunnitellussa aikataulussa). Ristiintaulukointi tehtiin erikseen molemmille sukupuolille. Khiin neliö -testin mukaan masennusoireilun ryhmien väliltä löytyi tilastollisesti merkitseviä eroja tytöillä [$X^2(2, n = 422) = 15.20, p < .001, \text{Cramerin } V = 0.19$] efektikoon ollessa heikko (Cohen, 1988). Poikien osalta eri masennusoireilun ryhmien erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä [$X^2(2, n = 329) = 3.17, p = .205, \text{Cramerin } V = 0.10$].

Ryhmien värisiä eroja tarkasteltiin tarkemmin sovitettujen vakioitujen jäännösten (*SVJ*) avulla. Koulutuksen keskeytymisen riskin suhteen masennusoireilun ryhmät erosivat toisistaan niin, että ne tytöt, joilla oli korkeintaan kohtalaista masennusoireilua, kuuluivat todennäköisemmin siihen ryhmään, jotka valmistuivat normatiivisessa aikataulussa ($SVJ = 3.5, p < .001$) ja toisaalta epätodennäköisemmin siihen ryhmään, jonka opinnot eivät edenneet suunnitellun aikataulun mukaisesti ja jotka eivät valmistuneet normatiivisessa ajassa ($SVJ = -3.1, p < .001$). Ne tytöt, joilla oli merkittävää masennusoireilua toisen asteen alussa, kuuluivat epätodennäköisemmin siihen ryhmään, jotka valmistuivat normatiivisessa ajassa ($SVJ = -3.5, p < .001$) ja todennäköisemmin siihen, jotka eivät arvioineet edenneensä opinnoissa suunnitellusti eivätkä valmistuneet normatiivisessa ajassa ($SVJ = 3.1, p < .001$). Poikien osalta ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä masennusoireilun ja koulutuksen keskeytymisen riskin välillä.

4 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin vertaissuhteiden ongelmien kehittymistä tytöillä ja pojilla perusopetuksen 6., 7. ja 9.lk aikana sekä sitä, ennustaako tämä kehitys masennusoireilua toisen asteen opintojen alussa ja ennustaako masennusoireilu toisen asteen opintojen alussa koulutuksen keskeytymisen riskiä. Tutkimuksen tavoitteena oli syventää ymmärrystä näiden ilmiöiden välisistä yhteyksistä, jotta voitaisiin tukea nuorten hyvinvointia ja ehkäistä koulutuksen keskeytymistä. Koulutuksen keskeytymisen on esitetty olevan prosessi, johon vaikeudet aiemmalla koulupolulla voivat heijastua kasautuvasti (Rumberger, 2011), ja siihen vaikuttavien tekijöiden tunnistaminen voi ohjata lasten ja nuorten tukemista. Tutkimuksessa havaittiin, että vertaissuhteiden ongelmat kasvoivat tarkastellulla aikavälillä vähän molemmilla sukupuolilla, ja että vertaissuhteiden ongelmat kehittyivät eri tavoin muihin verrattuna niillä nuorilla, joilla masennusoireilu toisen asteen opintojen alussa oli voimakkainta. Tämän lisäksi masennusoireilun havaittiin ennustavan koulutuksen keskeytymisen riskiä tytöillä, mutta ei pojilla.

4.1 Tulosten tarkastelu

Tutkittaessa sitä, miten vertaissuhteiden ongelmat kehittyivät eri sukupuolilla, havaittiin kehityksen olevan molemmilla sukupuolilla samankaltaista kasvaen vähän tarkastellulla aikavälillä (tutkimuskysymys 1). Erikseen tarkasteltuna ajallinen muutos oli merkitsevää 6. ja 7. luokan välillä, jolloin pojilla vertaissuhteiden ongelmat kasvavat ja tytöillä pysyttelevät vakaana. Tämän tutkimuksen havainto kehityskulun vakaudesta on linjassa Zhaon ja kumppaneiden (2023) havaintoon siitä, että vertaissuhteiden ongelmat pysyvät kohtalaisen vakaina myöhäislapsuudesta keskinuoruuteen. Yksittäisten sisäänpäin suuntautuneita vertaissuhteiden ongelmien, kuten vertaissuhteissa koetun väkivallan (Geoffroy

ym., 2018; Oncioiu ym., 2020) tai yksinäisyyden kokemusten (Ladd & Ettekal, 2013) on havaittu kuitenkin tämän tutkimuksen tulosten vastaisesti vähenevän ajan myötä. Vaikka poikien on havaittu raportoivan enemmän vertaissuhteiden ongelmia tyttöihin verrattuna (Bibou-Nakou ym., 2019; Rønning ym. 2004), on esimerkiksi yksinäisyyden tai vertaisten väkivallan kohteeksi joutumisen havaittu kehittyvän samankaltaisesti molemmilla sukupuolilla (Geoffroy ym., 2018; Ladd & Ettekal, 2013), mikä on linjassa tämän tutkimuksen tulosten kanssa.

Tutkittaessa sitä, ennustaako vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen masennusoireilua toisen asteen opintojen alussa (tutkimuskysymys 2), havaittiin vertaissuhteiden ongelmien selittävän pienissä määrin masennusoireilua niillä pojilla, joilla masennusoireilu oli merkittävää toisen asteen opintojen alussa. Heidän osaltaan vertaissuhteiden ongelmat kasvoivat 6. luokalta 9. luokalle enemmän kuin kohtalaisesti, lievästi tai ei ollenkaan masennusoireilevilla pojilla. Ajallisen muutoksen erot korostuivat 7. ja 9. luokan välillä. Tyttöillä eri masennusoireilun ryhmissä ei havaittu merkitsevää eroa vertaissuhteiden ongelmien ajallisen muutoksen suhteen, mutta voimakkaimmin masennusoireilevilla tytöillä vertaissuhteiden ongelmat saivat kaikissa mittapisteissä korkeampia arvoja kuin kohtalaisesti tai lievästi tai ei ollenkaan masennusoireilevilla tytöillä. Tulokset ovat linjassa Geoffroyn ja kumppaneiden (2018), Laddin ja Ettekalin (2013) sekä Oncioiun ja kumppaneiden (2023) kanssa siitä, että vertaissuhteissa koettujen ongelmien, kuten koetun väkivallan, kiusaamisen tai yksinäisyyden kehittymisen yhteys masennusoireiluun on sitä voimakkaampi, mitä intensiivisempiä, vakavampia ja pitkäkestoisempia koetut ongelmat ovat.

Vaikka merkittävästi masennusoireilevien poikien osalta yhteys havaittiin, selitti vertaissuhteiden ongelmien kehittyminen vain hyvin pienen osuuden masennusoireilusta. Hyvin pieni vaikutus voi johtua esimerkiksi siitä, että tässä tutkimuksessa vertaissuhteiden ongelmia on tarkasteltu pitkällä aikavälillä (6. luokalta 9. luokalle) – esimerkiksi Zhao ja kumppanit (2023) havaitsivat vertaissuhteiden ongelmien ennakoivat masennusoireilua jonkin verran lyhyellä aikavälillä, mutta pidemmällä aikavälillä yhteyden on havaittu olevan todella heikko. Mittausajankohta on erityinen senkin vuoksi, että vertaissuhteiden ongelmien

kehittymistä tarkasteltiin 6. ja 7. luokan välisen siirtymän yli, ja kehittymistä verrattiin masennusoireiluun toisen asteen siirtymän jälkeen. Siirtymät voivat lisätä nuoren huolia sosiaalisista suhteista, mutta suomalaisilla nuorilla psyykkisen hyvinvoinnin on havaittu siirtymän aikana paranevan (Virtanen ym. 2019) ja kavereisuhteiden huolien vähenevän (Rautiainen ym., 2017).

Tutkittaessa sitä, ennustaako toisen asteen opintojen alussa koettu masennusoireilu koulutuksen keskeytymisen riskiä (tutkimuskysymys 3), havaittiin vain tytöillä. Ne tytöt, joilla masennusoireilu oli merkittävää, eivät muita todennäköisemmin edenneet opinnoissa suunnitellusti tai valmistuneet normatiivisessa ajassa. Korkeintaan kohtalaisesti masennusoireilevat tytöt taas puolestaan todennäköisemmin valmistuivat normatiivisessa ajassa ja kuuluivat epätodennäköisemmin siihen ryhmään, jossa opinnot eivät edenneet suunnitellusti eivätkä opinnot valmistuneet normatiivisessa ajassa. Aiemmissä tutkimuksissa on ollut ristiriitaisia tuloksia masennusoireilun ja koulutuksen keskeytymisen välisen yhteyden osalta yhteyden löytyessä (Askeland ym., 2022; Parviainen ym., 2020) tai jääden löytymättä (Brière ym., 2017; Goll ym. 2024). Tässä tutkimuksissa yhteys löydettiin, mutta se havaittiin merkitsevänä vain tytöillä ja tytöilläkin masennusoireilun selitysosuus koulutuksen keskeytymisen riskistä oli heikko.

Sukupuolen merkitys masennusoireilun ja koulutuksen keskeytymisen välillä on aiemmissä tutkimuksissa näyttäytynyt eri tavoin, ja tämän tutkimuksen havainto merkitsevästä yhteydestä vain tytöillä on linjassa Needhamin (2009) kanssa ja toisaalta ristiriidassa Hjorthin ja kumppaneiden (2016) vastakkaiseen havaintoon yhteydestä vain miehillä ja Askelandin ja kumppaneiden (2022) havaintoon yhteydestä molemmilla sukupuolilla. Sukupuolten välillä on havaittu eroja masennuksen oireissa: esimerkiksi tytöt kokevat masennuksen oireista poikia yleisemmin syyllisyyden tunteita (Khesht-Masjedi ym., 2017), ja voikin olla, että tytöille tyypillisemmät masennuksen oireet lisäävät enemmän koulutuksen keskeytymisen riskiä kuin pojille tyypilliset oireet.

Masennusoireilun ja koulutuksen keskeytymisen riskin välisen yhteyden löytymiseen voi vaikuttaa myös mittausajankohta, sillä yhteyden on havaittu vä-

henevän oireettomien kuukausien jälkeen (Dupéré ym., 2018b). Tässä tutkimuksessa masennusoireilua mitattiin toisen asteen opintojen alussa ja koulutuksen keskeytymisen riskiä vasta opintojen kolmantena vuonna sekä 3.5 vuotta opintojen aloittamisesta, jolloin väliin voi jäädä oireettomia jaksoja.

4.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimushaasteet

Tutkimuksen luotettavuutta mitataan tyypillisesti reliabiliteetilla ja validiteetilla (Metsämuuronen, 2011). Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen luotettavuutta eli esimerkiksi tulosten tarkkuutta ja mittauksen toistettavuutta (Heikkilä, 2014). Reliabiliteetikertoimet kuvaavat summamuuttujien sisäistä yhdenmukaisuutta (Ketokivi, 2018). Tässä tutkimuksessa reliabiliteetikertoimet olivat riittävät. Tämän lisäksi luotettavuutta on pyritty vahvistamaan raportoidulla tutkimuksen toteuttaminen yksityiskohtaisesti, jotta tutkimus olisi toistettavissa. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennaista on muun muassa suuri ja edustava otoskoko ja hyvin tutkimuskysymyksiä vastaavat mittarit (Heikkilä, 2014). Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin osana Alkuportaatt ja Koulupolku -hankkeita, joten tutkimuksen otoskoko oli suuri vaihdellen välillä 750–1450 riippuen tutkimuskysymyksestä. Riittävän suuri otoskoko vähentää satunnaisvirheitä (Heikkilä, 2014). Pitkittäisaineisto mahdollisti tutkittavien ilmiöiden kehittymisen ja ajallisten yhteyksien tarkastelun.

Validiteetti voidaan jaotella ulkoiseen validiteettiin, jolla tarkoitetaan tulosten yleistettävyyttä sekä sisäiseen validiteettiin, jolla tarkastellaan tutkimuksen sisäistä luotettavuutta eli esimerkiksi sitä, onko tutkimuksessa mitattu juuri niitä asioita, joita oli tarkoitus mitata (Metsämuuronen, 2011). Tässä tutkimuksessa käytetyt vertaissuhteiden ongelmia mittaavat muuttujat olivat peräisin SDQ-testistä, jonka on todettu olevan validiteetiltaan hyvä (Goodman, 1997). SDQ-testin on havaittu olevan psykometrisiltä ominaisuuksiltaan riittäväksi myös suomalaisella väestöllä, joskin vertaissuhteiden ongelmien sisäinen konsistenssi on havaittu matalaksi, eli väittämät saattavat mitata osin eri asioita (Koskelainen ym., 2001). DEPS-testin on todettu mittaavan hyvin masennusoireilua (Poutanen ym.,

2010). Koulutuksen keskeytymisen riskiä, vertaissuhteiden ongelmia ja masennoisoreilua on tutkimuksessa mitattu useamman muuttujan avulla, mikä lisää tutkimuksen validiteettia (Ketokivi, 2018).

Tämän tutkimuksen tulokset voidaan yleistää kuvaamaan suomalaisia vastaavan ikäisiä nuoria (noin 12–18 vuotta). Yleistettävyyden kannalta otoksen tulisi kuvata perusjoukkoa mahdollisimman hyvin eri tekijöiden, kuten iän, sukupuolen, maantieteellisen sijainnin tai ammattijakauman kannalta (Heikkilä, 2014). Tämän tutkimuksen yleistettävyyttä tukee suuri otoskoko sekä se, että tutkittavat olivat kotoisin eri puolilta Suomea eri kokoisista kunnista. Yleistettävyyden kannalta lukiolaiset olivat jonkin verran yliedustettuina, sillä tutkittavista 62 % oli lukiolaisia ja 29 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoita, kun peruskoulun päättäneistä vuonna 2020 lukioon sijoittui vain 54 % ja ammatilliseen koulutukseen 39 % (Tilastokeskus, 2020). Tämä voi vaikuttaa tuloksiin, sillä esimerkiksi koulutuksen keskeytymisen riskin osalta koulutuslinjalla on havaittu olevan merkitystä (Parviainen ym., 2020). Toisaalta tutkimuksen yleistettävyyttä heikentää myös se, ettei tutkimuksessa tehty katoanalyysia. Katoanalyysi on olennainen osa hyvää tutkimusta, sillä etenkin pitkittäistutkimuksessa kato voi olla suurtakin, ja katoanalyysin avulla voidaan selvittää, edustavatko tutkimuksesta pudonneet henkilöt jotain tiettyä ryhmää, jolla on merkitystä tulosten kannalta (Metsämuuronen, 2011).

Tämän tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä heikentää osaltaan myös ajallinen viive, sillä tutkittavien osalta viimeinen aineistonkeruu on tapahtunut viisi vuotta sitten (2019). Aineiston keruun aikana perusopetuksen opetussuunnitelma on vaihtunut vuonna 2014 ja oppivelvollisuuslakia on aineiston keruun jälkeen muutettu niin, että nykyisin oppivelvollisuus jatkuu 18-vuotiaaksi tai toisen asteen tutkinnon saavuttamiseen (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020, §25). Tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten oppivelvollisuus on päättynyt perusopetuksen päättymiseen, eikä heillä ole ollut lain velvoitetta jatkaa opintoja perusopetuksen jälkeen. Oppivelvollisuuden myötä koulutuksen keskeyttäminen ei ole enää samalla tavoin mahdollista.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin sukupuolen välisiä eroja tutkittavien ilmiöiden välisissä yhteyksissä sekä vertaissuhteiden ongelmien kehittymisessä. Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää huomioida myös muiden tekijöiden kuin sukupuolen vaikutus. Analyyseissa havaitut efektikoot eli selitysasteet olivat kooltaan hyvin pieniä tai olemattomia, joten ilmiöihin vaikuttanee monet muutkin asiat. Jatkossa olisi hyvä myös tarkastella erikseen erilaisten masennusoireiden yhteyttä koulutuksen keskeytymisen riskiin, jotta voitaisiin selkeyttää sitä, selittyvätkö sukupuolten väliset erot ilmiöiden välisessä yhteydessä masennusoireiden laadun eroista. Lisäksi olisi mielenkiintoista selvittää, millainen merkitys oppivelvollisuuslain muutoksella on niille nuorille, joilla psyykkinen oireilu heijastuu koulutuksen keskeytymisen riskiin.

Tutkimuksen analyyseissa havaitut efektikoot olivat niin pieniä, että tulosten käytännön merkitys jää pieneksi. Kuitenkin tulosten ja aiemman tutkimuksen perusteella voidaan esittää, että nuoren vertaissuhteiden tukeminen on erityisen tärkeää niiden lasten ja nuorten osalta, joilla ongelmat vertaissuhteissa ovat voimakkaita ja pitkäkestoisia, sillä ne voivat lisätä masennusoireilun riskiä. Lisäksi koulutuksen keskeytymisen riskin kannalta on tärkeää huomioida, että erityisesti tytöillä koulutuksen keskeytymisen riski voi kohota masennusoireilun myötä.

LÄHTEET

- Adedeji, A., Otto, C., Kaman, A., Reiss, F., Devine, J., & Ravens-Sieberer, U. (2022). Peer Relationships and Depressive Symptoms Among Adolescents: Results from the German BELLA Study. *Frontiers in Psychology, 12*, 767922. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.767922>
- Aho, S., & Mäkiaho, A. (2015). Koulutus kannattaa! Toisen asteen koulutuksen läpäisseiden ja keskeyttäneiden myöhemmän työmarkkinamenestyksen vertailu - vuonna 2001 opinnot aloittaneiden 10 vuoden seurantaan perustuva tutkimus (Raportit ja selvitykset 4). <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/koulutus-kannattaa>
- Aineiston tietoturva.* (2024). Jyväskylän yliopisto. <https://openscience.jyu.fi/fi/opetus/perustutkinto-opiskelijat/opiskelumateriaalit/aineistonhallinta/aineiston-tallentaminen-ja-varmuuskopiointi>
- Askeland, K. G., Bøe, T., Sivertsen, B., Linton, S. J., Heradstveit, O., Nilsen, S. A., & Hysing, M. (2022). Association of Depressive Symptoms in Late Adolescence and School Dropout. *School Mental Health, 14*(4), 1044–1056. <https://doi.org/10.1007/s12310-022-09522-5>
- Bibou-Nakou, I., Markos, A., Padeliadu, S., Chatzilampou, P., & Ververidou, S. (2019). Multi-informant evaluation of students' psychosocial status through SDQ in a national Greek sample. *Children and youth services review, 96*, 47-54. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.022>
- Boutin, S., Roy, V., St-Pierre, R. A., Déry, M., Lemelin, J.-P., Martin-Storey, A., Poirier, M., Toupin, J., Verlaan, P., & Temcheff, C. E. (2020). The longitudinal association between externalizing and internalizing problems: An exploration of the dual failure model. *Developmental Psychology, 56*(7), 1372–1384. <https://doi.org/10.1037/dev0000935>
- Brière, F. N., Pascal, S., Dupéré, V., Castellanos-Ryan, N., Allard, F., Yale-Soulière, G., & Janosz, M. (2017). Depressive and anxious symptoms and

- the risk of secondary school non-completion. *British Journal of Psychiatry*, 211(3), 163–168. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.117.201418>
- Caci, H., Morin, A. J. S., & Tran, A. (2015). Investigation of a bifactor model of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 24(10), 1291–1301. <https://doi.org/10.1007/s00787-015-0679-3>
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Routledge.
- De Witte, K., Cabus, S., Thyssen, G., Groot, W., & Van Den Brink, H. M. (2013). A critical review of the literature on school dropout. *Educational Research Review*, 10, 13–28. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.002>
- Duodecim. (2019). *DEPS-testi (Käypä hoito)*. <https://www.kaypahoito.fi/pgr00041>
- Dupéré, V., Dion, E., Leventhal, T., Archambault, I., Crosnoe, R., & Janosz, M. (2018a). High School Dropout in Proximal Context: The Triggering Role of Stressful Life Events. *Child Development*, 89(2). <https://doi.org/10.1111/cdev.12792>
- Dupéré, V., Dion, E., Nault-Brière, F., Archambault, I., Leventhal, T., & Lesage, A. (2018b). Revisiting the Link Between Depression Symptoms and High School Dropout: Timing of Exposure Matters. *Journal of Adolescent Health*, 62(2), 205–211. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.09.024>
- Eklund, K. 2022. Tulokset ja raportointi [luentotalenne]. Jyväskylän yliopisto.
- Funkhouser, C. J., Ashaie, S. A., Gameroff, M. J., Talati, A., Posner, J., Weissman, M. M., & Shankman, S. A. (2022). Prospectively Predicting Adult Depressive Symptoms from Adolescent Peer Dysfunction: A Sibling Comparison Study. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 50(8), 1081–1093. <https://doi.org/10.1007/s10802-022-00906-4>
- Geoffroy, M.-C., Boivin, M., Arseneault, L., Renaud, J., Perret, L. C., Turecki, G., Michel, G., Salla, J., Vitaro, F., Brendgen, M., Tremblay, R. E., & Côté, S. M. (2018). Childhood trajectories of peer victimization and prediction of mental health outcomes in midadolescence: A longitudinal population-based study. *Canadian Medical Association Journal*, 190(2), E37–E43. <https://doi.org/10.1503/cmaj.170219>

- Glossary: Early leaver from education and training.* (2022). Eurostat.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Early_leaver_from_education_and_training
- Goll, C. B., Sørli, T., Friberg, O., Ottosen, K. O., & Sæle, R. G. (2024). Poorer self-reported mental health and general health among first year upper secondary school students do not predict school dropout: A five-year prospective study. *Frontiers in Psychology, 15*, 1304314.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1304314>
- Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjaldman, I.-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A., & Vuorinen, R. (2020). *Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkujä: Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa* (6). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi).
- González-Rodríguez, D., Vieira, M.-J., & Vidal, J. (2019). Factors that influence early school leaving: A comprehensive model. *Educational Research, 61*(2), 214–230. <https://doi.org/10.1080/00131881.2019.1596034>
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*(5), 581–586.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>
- Gubbels, J., Van Der Put, C. E., & Assink, M. (2019). Risk Factors for School Absenteeism and Dropout: A Meta-Analytic Review. *Journal of Youth and Adolescence, 48*(9), 1637–1667. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01072-5>
- Guryan, J., Christenson, S., Cureton, A., Lai, I., Ludwig, J., Schwarz, C., Shirey, E., & Turner, M. C. (2021). The Effect of Mentoring on School Attendance and Academic Outcomes: A Randomized Evaluation of the Check & Connect Program. *Journal of Policy Analysis and Management, 40*(3), 841–882. <https://doi.org/10.1002/pam.22264>
- Healy, K. L., & Sanders, M. R. (2018). Mechanisms Through Which Supportive Relationships with Parents and Peers Mitigate Victimization, Depression

and Internalizing Problems in Children Bullied by Peers. *Child Psychiatry & Human Development*, 49(5), 800–813. <https://doi.org/10.1007/s10578-018-0793-9>

- Heikkilä, T. (2014). Tilastollinen tutkimus (9. painos). Edita Publishing Oy.
- Hjorth, C. F., Bilgrav, L., Frandsen, L. S., Overgaard, C., Torp-Pedersen, C., Nielsen, B., & Bøggild, H. (2016). Mental health and school dropout across educational levels and genders: A 4.8-year follow-up study. *BMC Public Health*, 16(1), 976. <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3622-8>
- Kaltiala, R., Aalto-Setälä, T., & Kiviruusu, O. (2023). Socioeconomic disparities in adolescent anxiety and depression in Finland have not increased during the COVID-19 pandemic. *Scandinavian Journal of Public Health*, 51(5), 656–663. <https://doi.org/10.1177/14034948231166466>
- Karlsson, L., Marttunen, M., & Kumpulainen, K. (2016). Lasten ja nuorten masennus. Teoksessa *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria* (1., ss. 295–302). Kustannus Oy Duodecim.
- Keiski, R., Hämäläinen, K., Karhunen, M., Löfström, E., Näreaho, S., Varantola, K., Spoof, S.-K., Tarkiainen, T., Kaila, E., & Aittasalo, M. (toim.). (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (1. painos, Vsk. 2023). Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Ketokivi, M. (2018). *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Gaudeamus.
- Khesht-Masjedi, M., Shokrgozar, S., Abdollahi, E., Golshahi, M., & Sharif-Ghaziani, Z. (2017). Comparing depressive symptoms in teenage boys and girls. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 6(4), 775. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_129_17
- Kiuru, N. (2023). Nuoruus. Teoksessa *Ihmisen psykologinen kehitys* (10., s. 182–241). PS-kustannus.
- Koskelainen, M., Sourander, A., & Vauras, M. (2001). Self-reported strengths and difficulties in a community sample of Finnish adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 10(3), 180–185. <https://doi.org/10.1007/s007870170024>

- Krygsman, A., & Vaillancourt, T. (2017). Longitudinal associations between depression symptoms and peer experiences: Evidence of symptoms-driven pathways. *Journal of Applied Developmental Psychology, 51*, 20–34. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2017.05.003>
- Ladd, G. W., & Ettekal, I. (2013). Peer-related loneliness across early to late adolescence: Normative trends, intra-individual trajectories, and links with depressive symptoms. *Journal of Adolescence, 36*(6), 1269–1282. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.05.004>
- Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2016). A Public Health Perspective on School Dropout and Adult Outcomes: A Prospective Study of Risk and Protective Factors From Age 5 to 27 Years. *Journal of Adolescent Health, 58*(6), 652–658. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.01.014>
- Lee, K. S., & Vaillancourt, T. (2018). Longitudinal Associations Among Bullying by Peers, Disordered Eating Behavior, and Symptoms of Depression During Adolescence. *JAMA Psychiatry, 75*(6), 605. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2018.0284>
- Lerkkanen, M-K., Niemi, P., Poikkeus, A-M., Poskiparta, E., Siekkinen, M., & Nurmi, J-E. (2006–2016). The First Steps study [Alkuportaati]. Unpublished data. Jyväskylä, Finland: University of Jyväskylä.
- LoParo, D., Fonseca, A. C., Matos, A. P., & Craighead, W. E. (2023). A Developmental Cascade Analysis of Peer Rejection, Depression, Anxiety, and Externalizing Problems from Childhood through Young Adulthood. *Research on Child and Adolescent Psychopathology, 51*(9), 1303–1314. <https://doi.org/10.1007/s10802-023-01053-0>
- Marttunen, M., Huurre, T., Strandholm, T., & Viialainen, R (toim.). (2013). *Nuorten mielenterveyshäiriöt: Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL.
- Metsämuuronen, J. (2011). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: E-kirja opiskelijalaitos. International Methelp, Booky.fi.
- Morneau-Vaillancourt, G., Matte-Gagné, C., Cheesman, R., Brendgen, M., Vitaro, F., Tremblay, R., Dionne, G., & Boivin, M. (2021). Social wariness,

preference for solitude, and peer difficulties in middle childhood: A longitudinal family-informed study. *Developmental Psychology*, 57(3), 410–420. <https://doi.org/10.1037/dev0000961>

Needham, B. L. (2009). Adolescent Depressive Symptomatology and Young Adult Educational Attainment: An Examination of Gender Differences. *Journal of Adolescent Health*, 45(2), 179–186.

<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2008.12.015>

Oncioiu, S. I., Boivin, M., Geoffroy, M.-C., Arseneault, L., Galéra, C., Navarro, M. C., Brendgen, M., Vitaro, F., Tremblay, R. E., Côté, S. M., & Orri, M. (2023). Mental health comorbidities following peer victimization across childhood and adolescence: A 20-year longitudinal study. *Psychological Medicine*, 53(5), 2072–2084. <https://doi.org/10.1017/S0033291721003822>

Oncioiu, S. I., Orri, M., Boivin, M., Geoffroy, M.-C., Arseneault, L., Brendgen, M., Vitaro, F., Navarro, M. C., Galéra, C., Tremblay, R. E., & Côté, S. M. (2020). Early Childhood Factors Associated With Peer Victimization Trajectories From 6 to 17 Years of Age. *Pediatrics*, 145(5), e20192654.

<https://doi.org/10.1542/peds.2019-2654>

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020.

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214>

Paksi, B., Széll, K., & Fehérvári, A. (2023). Empirical Testing of a Multidimensional Model of School Dropout Risk. *Social Sciences*, 12(2), 50.

<https://doi.org/10.3390/socsci12020050>

Parviainen, M., Aunola, K., Torppa, M., Poikkeus, A.-M., & Vasalampi, K. (2020). Symptoms of psychological ill-being and school dropout intentions among upper secondary education students: A person-centered approach. *Learning and Individual Differences*, 80, 101853.

<https://doi.org/10.1016/j.lindif.2020.101853>

Opetushallitus (2016). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 (4.painos). Määräykset ja ohjeet 96. Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

- Poutanen, O., Koivisto, A.-M., & Salokangas, R. K. R. (2010). Applicability of the DEPS Depression Scale: Assessing format and individual items in subgroups of patients. *Nordic Journal of Psychiatry*, 64(6), 384–390. <https://doi.org/10.3109/08039481003731283>
- Quiroga, C. V., Janosz, M., Bisset, S., & Morin, A. J. S. (2013). Early adolescent depression symptoms and school dropout: Mediating processes involving self-reported academic competence and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 105(2), 552–560. <https://doi.org/10.1037/a0031524>
- Rappaport, B. I., Jackson, J. J., Whalen, D. J., Pagliaccio, D., Luby, J. L., & Barch, D. M. (2021). Bivariate Latent-Change-Score Analysis of Peer Relations From Early Childhood to Adolescence: Leading or Lagging Indicators of Psychopathology. *Clinical Psychological Science*, 9(3), 350–372. <https://doi.org/10.1177/2167702620965936>
- Rasalingam, A., Clench-Aas, J., & Raanaas, R. K. (2017). Peer Victimization and Related Mental Health Problems in Early Adolescence: The Mediating Role of Parental and Peer Support. *The Journal of Early Adolescence*, 37(8), 1142–1162. <https://doi.org/10.1177/0272431616653474>
- Rautiainen, O., Rissanen, L., Kiuru, N., & Hirvonen, R. (2017). Siirtymä alakoulusta yläkouluun yhtenäis- ja erilliskouluissa: siirtymään liittyvät huolet nuorilla. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-Bulletin*, 27(4), 12–31. <https://bulletin.nmi.fi/2019/12/01/siirtyma-alakoulusta-ylakouluun-yhtenais-ja-erilliskouluissa-siirtymaan-liittyvat-huolet-nuorilla/>
- Rudolph, K. D. (2017). Advances in conceptual and empirical approaches to understanding the interpersonal context of youth depression: Commentary. *Journal of applied developmental psychology*, 51, 65–69. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2017.05.006>
- Rumberger, R. W. (2011). *Dropping out: Why students drop out of high school and what can be done about it*. Harvard University Press.
- Rønning, J. A., Mørch, W.-T., Handegaard, B. H., & Sourander, A. (2004). The Strengths and Difficulties Self-Report Questionnaire as a screening

instrument in Norwegian community samples. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13(2), 73–82. <https://doi.org/10.1007/s00787-004-0356-4>

Salk, R. H., Hyde, J. S., & Abramson, L. Y. (2017). Gender differences in depression in representative national samples: Meta-analyses of diagnoses and symptoms. *Psychological Bulletin*, 143(8), 783–822. <https://doi.org/10.1037/bul0000102>

Salokangas, R. K. R., Poutanen, O., & Stengård, E. (1995). Screening for depression in primary care Development and validation of the Depression Scale, a screening instrument for depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 92(1), 10–16. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1995.tb09536.x>

Samuel, R., & Burger, K. (2020). Negative life events, self-efficacy, and social support: Risk and protective factors for school dropout intentions and dropout. *Journal of Educational Psychology*, 112(5), 973–986. <https://doi.org/10.1037/edu0000406>

Schoeneberger, J. A. (2012). Longitudinal Attendance Patterns: Developing High School Dropouts. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 85(1), 7–14. <https://doi.org/10.1080/00098655.2011.603766>

Speyer, L. G., Hall, H. A., Ushakova, A., Luciano, M., Auyeung, B., & Murray, A. L. (2022). Within-person Relations between Domains of Socio-emotional Development during Childhood and Adolescence. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 50(10), 1261–1274. <https://doi.org/10.1007/s10802-022-00933-1>

Tomaszewska-Pękała, H., Marchlik, P., & Wrona, A. M. (2018). *Finding inspiring practices on how to prevent ESL and school disengagement. Lessons from the educational trajectories of youth at risk from nine EU countries.* <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28216.03842>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2024. Kouluterveyskyselyn aikasarjat perusopetus 8. ja 9. lk, lukio, aol, 2006–2023. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuoret?row=

952513L&row=952810L&column=alue-886778.&column=vuosi-952479.&column=ka-987089&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023). Nuorten masennusoireilu ja masennustilat. <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/nuorten-mielenterveyshairiot/nuorten-masennusoireilu-ja-masennustilat>

Tilastokeskus. (2020). Koulutukseen hakeutuminen vuonna 2020.

https://stat.fi/til/khak/2020/khak_2020_2021-12-09_tie_001_fi.html

Vasalampi, K., & Aunola, K. (2016-2024). The School Path: From first steps to secondary and higher education study [Koulupolku: Alkuportailta jatko-opintoihin]. Unpublished data. Jyväskylä, Finland: University of Jyväskylä.

Virtanen, T., Vasalampi, K., Torppa, M., Lerkkanen, M.-K., & Nurmi, J.-E.

(2019). Changes in students' psychological well-being during transition from primary school to lower secondary school: A person-centered approach. *Learning and Individual Differences*, 69, 138–149.

<https://doi.org/10.1016/j.lindif.2018.12.001>

Virtanen, T., Vasalampi, K., Lerkkanen, M.-K., Pelkonen, J., & Poikkeus, A.-M.

(2022). Stability of social support during school transitions: Associations with truancy and not completing upper secondary education in normative time. *Learning and Instruction*, 82, 101663.

<https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2022.101663>

Vorma, H., Rotko, T., Larivaara, M., & Kosloff (Toim.). (2020). *Kansallinen mielen-terveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030*.

Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö.

Wang, M., & Fredricks, J. A. (2014). The Reciprocal Links Between School Engagement, Youth Problem Behaviors, and School Dropout During Adolescence. *Child Development*, 85(2), 722–737.

<https://doi.org/10.1111/cdev.12138>

- World Health Organization (WHO). (2023). *Depressive disorder (depression)* [verkkojulkaisu]. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression>
- Yang, Y., Chen, L., Zhang, L., Ji, L., & Zhang, W. (2020). Developmental changes in associations between depressive symptoms and peer relationships: A four-year follow-up of Chinese adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(9), 1913–1927. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01236-8>
- Zhao, M., Ford, T., Panayiotou, M., & Karl, A. (2023). Developmental pathways of depressive symptoms via parenting, self-evaluation and peer relationships in young people from 3 to 17 years old: Evidence from ALSPAC. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 58(6), 907–917. <https://doi.org/10.1007/s00127-022-02416-6>

LIITTEET

Liite 1. DEPS-testin väittämät.

Viimeksi kuluneen kuukauden aikana:

1. Kärsin unettomuudesta.
2. Tunsin itseni surumieliseksi.
3. Minusta tuntui, että kaikki vaati ponnistusta.
4. Tunsin itseni tarmottomaksi.
5. Tunsin itseni yksinäiseksi.
6. Tulevaisuus näytti toivottomalta.
7. En nauttinut elämästäni.
8. Tunsin itseni arvottomaksi.
9. Tunsin, että kaikki ilo on hävinnyt elämästäni.
10. Minusta tuntui, ettei alakuloisuuteni hellittänyt edes perheeni tai ystäväni avulla. (Salokangas ym., 1995)